

Financování knih

Štěpán Jurajda, CERGE-EI, 2008-03-21

Zásadní chybou navrhovaného systému je použití stejného principu bodového hodnocení, tj. „body za kus“, pro dva zásadně odlišné typy výstupů: těch s existujícím externím a nezmanipulovatelným měřítkem kvality (IF časopisů) a těch bez takového měřítka (knih). Navržený systém proto povede k inflaci knih s nízkou kvalitou. Očekávaná finanční hodnota bodového ekvivalentu knihy v cizím jazyce je dnes přibližně půl milionu korun. Jelikož celkové náklady sepsání např. 100 normostran minimální kvality vědeckého textu typu přehledu literatury či souboru neopublikovatelných článků, jeho jazyková korektura a vydání omezeného nákladu např. 200 kusů pravděpodobně nepřesáhnou 200 tisíc korun, je vydání takové knihy na vlastní náklady vysoce ziskovou aktivitou, které se pod ekonomickým tlakem bodového vzorce odměňování začnou příjemci zvýšenou měrou věnovat. Tímto způsobem příjemci maximalizují finanční příjem, protože pracovní náklady na získání stejné částky formou kvalitních IF publikací jsou mnohem vyšší. To, že dnes knih oproti článkům až tak moc neprodukuje se tedy s novou finanční motivací výrazně změní. Inflační produkce pseudo-knih pak bude odsávat prostředky na skutečně kvalitní výzkum (snižovat korunovou hodnotu bodu), ať už v podobě článků nebo kvalitních knih.

Jak lze takovému vývoji zamezit? První možnost je zavést formální kontrolu. To bohužel nebude fungovat, pokud nebude minimální náklad v tisícičkách kusů, což by výrazně znevýhodnilo kvalitní knihy v malých oborech. Minimální náklad ve stovkách výtisků nebude fungovat, jelikož je ufinancovatelný z bodů. Omezení na renomovaná místní nakladatelství také nebude klást produkci pseudo-knih větší odpor, protože nakladatelství se tlaku na zvýšenou produkci nebudou bránit, neboť na něm budou profitovat. RVV ani poskytovatelé by také neměli kontrolu kvality přenášet na nakladatelství.

Je realistické očekávat, že sami poskytovatelé zavedou přísnou peer-review kontrolu kvality knih? Ne, protože by tím omezovali svůj celkový příjem v soutěži mezi poskytovateli o balík státní podpory VaV. Je realistické očekávat, že by poskytovatelé ex post dovolili RVV vyřazení některých knih, které poskytovatelé do systému nahlásili. Také ne, protože příjemci poskytovatelů už do vydání těchto knih investovali.

Jak tedy lze do systému zabudovat stavidla „inflace“ bodových výstupů za knihy? Ideální by bylo snížit bodovou hodnotu knih na úroveň sborníků s tím, že většina této knižní produkce ve skutečnosti nedosahuje kvality IF publikací. Pro podporu skutečně kvalitních knih by pak byly vyčleněny prostředky v rámci té části financování VaV, která jde za budoucím slíbeným výstupem: udělovaly by se velké, ale málo početné granty na sepsání knih a podporu jejich vydání, který by se přidělovaly v oborových soutěžích. Celkový předem fixovaný rozpočet na knihy v každém oboru v cca tříletých rozpočtech by se pak odvíjel od části výstupů v daném oboru, který je publikován ve formě knih v cizině. Např. v historii, kde je velká část výstupů ve vyspělém světě publikována formou knih, by rozpočet na knižní stipendia (normalizovaný na počet vědeckých pracovníků oboru) byl výrazně větší než u sociologie, kde je významná část výstupů ve světě publikována formou IF časopisů.

Tento alternativní systém má několik zásadních výhod. Za prvé je rozpočet na knihy předem stanoven a nemůže tedy dojít k vytlačování kvalitních výstupů těmi bez měřítka a kontroly kvality. (V čase se může navyšovat stejným tempem jako rozpočet na minulé výkony financované bodovým vzorečkem.) Za druhé tento systém dovoluje plošnou ale omezenou podporu méně kvalitní knižní místní produkce současně se selektivní ale finančně významnější podporou excelence v produkci knižních výstupů. V bodovém knižním financování se platí nekvalitní pseudo-kniha vyrobená za pár měsíců či týdnů stejně dobře jako zásadní knižní dílo vytvářené několik let. Oborové panely v systému financování budoucího výkonu jsou jedinou schůdnou cestou efektivního financování knižní produkce. Pokud se tuto alternativu nepodaří zavést teď, dojde za několik málo let k velkému nárůstu pseudo-knižní produkce a RVV bude nucena si zadat externí analýzu dopadů reformy a efektivnosti utrácení zdrojů, z které tento fakt vyplyne. Poté bude nutné přistoupit k nějaké variantě kroku, který tu navrhuje. Nákladem budou vyhozené miliardy a čas výzkumných pracovníků strávený psaním knih pro body, ne pro vědu.